

tekó, in le za več mescov ohladivši se, terd in jederčast kamen postanejo. Gorje krajem, kamor se taki potoki obernejo. V letu 79 je Vezúvi pet ur hoda deleč od mesta Napoli na Talijanskim toliko spluval, de je naglama z mokrim pepelam, péskam in kamnjem 3 cele mesta na enkrat takó zasul, de so jih še le v poslednjih časih, ko so štirne kopal, našli in odkopali.

Vzemi 25 funtov stolčeniga žepla, ravno toliko spiljeniga železa, namešaj to z vodó in zakopaj v kak lonec za čevelj globoko. Za nekaj dni se bo po kemijskim ločenji jela gorkota odvezovati; zmes se bo vnela in gorela, de boš podobo goreče gore imel. Ali so take gore v kaki zvezi s popred v misel vzeto nižjeji strašno vročino in s topljino? — Tega ne bomo tukaj razsodili; zadosti je, svoje drage bravce prepričati, de v velikih globočinah zemlje je dosti veči vročina, kakor se navadno misli.

Naši radovedni bravci dobro vedó, de vplavljeni in stisnjeni puh vrele vode iz kotla zamore barko z več tavžent centov blaga po morji hitro gnati, ali 1000 ljudi ob enim po železni cesti z veliko hitrostjo vleči; tudi jim je znano, de bi se iz bokala strelniga prahu, ko bi se sožgal, toliko gáza naredilo, de bi pri odprtih vratih in oknih še hišo raznesel; takó bodo tudi razumeli, de — če se v podzemeljskih globočinah pri hudi vročini silno veliko gázov ali púhov naredí, in če hudo stisnjeni ali vklenjeni iz predala v predal, ali iz predala do verh zemlje z nezapopadljivo močjo in silo prederó — potres zemlje postane.

(Dalje sledí.)

Še nekaj od mizarškiga in tesarskiga lesá.

(Nadalje.)

Večidel po stari navadi, pa tudi iz naslednjih vzrokov sekajo ljudjé les o zimskim času:

1) Sekači in tesavci, ravno takó tudi vozniki se dobijo pozimi za manjši plačilo. Les sekati znajo tesarji (cimpermanje) nar bolje; umni tesár vselej prevdari, ali bi bilo to ali uno drevó za potrebno rabo ali ne; kak drugi najemnik pa seka les brez pomislika.

2) V krajih, kjer se les drugod ne da izpeljavati, kot po mečavah, senožetih ali obsejanih njivah, so ljudjé permorani, posekovanje na zimski čas odložiti, kadar tla zamerznejo, de se z vožnjo po njivah in senožetih škoda ne dela. Še ložeje se vozi les pozimi po mečavah, kadar zamerznjene tla sneg zapáde; po sneženim tiru se les lohka izpeljava iz globokih pritisk in iz gerdih berlogov, kar se poleti brez velikih potroškov in truda storiti nemore.

Takó so se ljudjé navadili sploh v zimskim času les pripravljati brez prevdarka, brez prašanja: ali je to po natori lesá práv, ali ne? ali je zimski les bolji ali slabši, kot družiga časa sekan?

Veči vednost pogojsdniga gospodarstva in bolj znana natora in lastnost lesov sedajnega časa nam pravi čas posekovanja lesá dostojno razodéva. Le škoda, de je imenovavih zadržkov preveč, ki se zoperstavijo temu, kar je za boljši spoznano.

Za povodniske in podzemljiske dela sekaj les kadar koli hočeš; samó tega te opominim, de ga koj siroviga podelaš; sirov les, berž ko je posekan v vodo ali v zemljo vdolan, nar dalje terpi. Ako bi ti morebiti čas ne pripustil, koj siroviga lesá vdelaš, vérzi ga ta čas v vodo,

pa obloži ga v vodi, če je treba, de na verh ne pride in de se ti ne razsuši.

Če imaš vodo po cevih (rorih) napeljavati, sekaj les za-nje, kadar hočeš, pa koj siroviga zvertaj, de se ti pred svedram na zraku ne razpóka; sirovo prevertane cevi akoravno ne pridejo nevtégama v vodo, se veliko menj razpokajo, kér se od zunaj in znotraj enako sušiti zamorejo.

(Dalje sledí.)

Stavljenje kóz ali osepenec je velika dobrota!

Poduk staršam.

Vse hude kužne bolezni smo v naše kraje dobili iz ptujih, večidel iz jutrovih dežel. Tudi kóz včasih pri nas ni bilo. Turki so jih med nas zatrosili v 12. stoletji, to je pred sedem sto leti. Grozno hudo so med otroci in odrasenimi razsajale takó, de so leto za letam samo v Evropi po 75 tavžent ljudi pomorile. Med 100 ljudmi so bili komej trije, kterih se niso prijela. Kogar niso umorile, so mu pa lice razjédle, de je bilo tacih pikastih ljudi z razterganimi obrazi krog in krog silno veliko viditi. Naj bi bil berač ali cesar — koze niso gledale ne na stan, ne na starost, ne na sicer zdravo truplo: vse je strašna kuga napadla. Tú je bilo jokanja in plakanja brez konca in kraja, kér ob času kuge ne hiše brez merliča ni bilo! To pričujejo stare zgodovinske bukve.

Zapomnite si dobro, očetje in matere! kar smo zde rekli, de pred 700 leti pri nas kóz ni bilo: de so tedej ptuja bolezni, za katero naši predniki niso vedili, de tedej niso nam potrebna bolezni, po kteri se človeško truplo snaži in čisti, kakor nekteri ljudje v svoji neumnosti mislijo. Taki neumneži bi nam morebiti poslednjič še spričati hotli, de so nam tudi turška kuga, kole-
ra, sramna kuga i. t. d. potrebne bolezni, ki naše trupla čistijo!! Gorje tistimu, kteriga truplo kužne bolezni čistijo. — Pametnimu človeku še v spanji take misli v glavo ne padejo.

Božja previdnost, ki za cele narode ravno takó skerbí in čuje, kakor za sleherniga človeka, je sklenila po dolzih nadlogah hudiga morjenja rešiti nas in nam je v ti grozoviti kugi dala gotovo pomoč, hudih kóz obvarvati se.

Nekiga Angležkiga zdravnika, Edvarda Jennerja po imeni, je izvolila, de nam je lahko pomoč, koze odverniti, v roke podal. On te pomoči ni po svoji glavi iztuhtal, ampak le primerilo se mu je, de jo je zapazil. Per kravah je namreč večkrat vidil, de so se jim po vimenu muzoli izpustili, de so se včasí tudi tistih kravarič po rokah prijeli, ki so krave molzle, in de take ženske ob času kozne kuge nikdar niso zbolele. To se mu je čudno zdelo, in od tistihmal je začel, stavljenje kóz skušati. Več let je te skušnje na skrivnim delal, ljudem koze stavil — in od leta do leta je bil bolj prepričan, de je stavljenje kravjih kóz gotova bramba zoper kužno bolezni. V letu 1796 — 14. dan velikiga travna — je on pričo veliko ljudi pervikrat koze stavil in kmalo potem je poterjeno znajdbo celimu svetu na znanje dal. Odsihmal so jeli zdravniki vsih deželá njegovo skušnjo ponavljati in vsi so jo z enim glasam poterdili. Časti in hvale je dobil slavni Jenner zde od vsih strani. Poglavno angležko mesto — London — mu je dalo pravico mestnjana v zlati skrinici, in angležko vladarstvo mu je podarilo za to znajdbo tristo tavžent goldinarjev srebra. Veliki dobrotnik človeškiga naroda čislán, je umerl 26. Prosenca v letu 1823; njegovo ime bo pa slovelo od véka do véka.

Vsi Cesarji in kralji so odsihmal jeli ukazovati, de se imajo vsim njih podložnikom koze staviti, ktere

ljudi smerti po kužnih kozah varjejo in branijo, de se človeškemu narodu od Bogá dana lepôta ohrani.

V Ljubljani je začel rajnki Dr. Vincenci Kern v letu 1798 koze staviti, in sicer jih je v prvem letu 60 otrokam stavil. Zdej je že povsod stara navada, de se otrokam na spomlad kozé stavijo.

(Konec sledí.)

Velki letni zbor c. k. krajske kmetijske družbe.

(Nadalje.)

Gosp. Dr. Struppi, sedajni oskerbnik Ljubljanskiga družbniga verta na Poljanah, je popisal sadne in murbne drevesa in vse karkoli je bilo letas na tem vertu sejana ali sajeniga. Reja murbnih dreves se je na Krajskim močno povzdignila in po Dolenskim in Gorenskim so se je jeli kmetovavci zlo poprijemati. Kmetijska družba bo tedej skerbela, de bo vsak, kdor koli bo hotel, po nizki ceni murbnih drevesc ali pa tudi semena dobival. Po popisu gosp. dohtarja stoji na imenovanem vertu zdej 520 starejih murbnih dreves; nekoliko izmed njih jih je za pičo židnih gosenc namenjenih, nekoliko pa de se bo seme od njih jemálo. Razun teh 520 dreves stoji še 17 tavžent drevesc beliga in moretjanskiga plemena razne starosti za prodajo pripravljenih, 2 tavžent drevesc pa velikolistnatiga plemena. Letasnje leto je bilo 6 tavžent drevesc po nizki ceni prodanih, nekaj pa tudi brez plačila kmetam podarenih. Dva funta semena je bilo za posetev pripravljeniga, ki je zdej že posejano. Po takim ravnanji bo v malo letih kmetijska družba v stanu, vsako leto kakih 10 tavžent murbnih drevesc kmetovavcam podati, kér imamo za gotovo pričakovati, de bo gosp. Dr. Struppi lepó naprej peljal in od leta do leta razširjeval, kar je gosp. Dr. Orel, poprejšni oskerbnik tega verta, osnoval.

Tudi za sadjorejo bo gosp. Dr. Struppi, karkoli bo moč skerbel; v ti reči bo pa več truda in časa potreba. Zdej stoji na vertu 502 odrašenih sadnih, večidel žlahtnih dreves, od kterih se bojo cepi jemali. Letas je bilo od 5 tavžent jabelčnih divjakov 3 tavžent cepljenih; dva tavžent pa, ki jih je ostalo, bodo drugo leto cepljeni, in tudi 8 sto hruškovih divjakov, ki so letas bili v vert zasajeni. 1 funt jabelčnih in pa pol funta hruškovih pešká, ki so bile lani sejane, lepo rast obetajo. — Razun tega so na vertu posajene podzemeljce iz vsih kantonov cele krajske dežele v ta namen, de bi se obilno semena pridélalo, to je: tistiga praviga semena, ki se po cvetji v podobi majhnih jabelčkov prikaže. — Vsejane so za poskušnjo še mnoge ptuje žita, rusovski lan, angležki peteršelj, buče tistiga plemena, ki po centu vagajo, akacijevo in smerekovo seme, divji kôstanj, i. t. d.

Kmetijska družba ima tudi na Ljubljanskim mahu (močirji) 25 oralov veliko zemljiše, ktero so ji rajnki Cesar Franc kupili, de ga imá — sosedam v izgled — obdelovati; 2 tavžent goldinarjev so ji v ta namen podarili, in pervolili, de se sme Francovo zemljiše imenovati. Gospodu Drju. Orlu je to obdelovanje izročeno. Razun 6 oralov je že vse obdelano v njive, senožeti in gojzde; to zemljiše je bilo v začetku nar slabiji na celim mahu; pa ravno takó je moglo biti, kér so rajnki Cesar ukazali, de naj kmetijska družba drugim sosedam v izgled močirje po nar boljši vednosti obdeljuje.

(Konec sledí.)

Nesrečne prigodbe — drugim nauk.

Ni davnej kar je neki Mitrovčan voz vina v Karlovcu v Slavonii kupil, ktero mu je znan voznik v Mitrovic peljal. V terg pridši, ki mu je Ruma ime, se v neki gostivnici vstavita, in se ondi vina čez mero

navlečeta. Od tam že zvečer pôzno odrineta in se na polne sode vsedeta, in ko se proti Mitrovcu dremaje peljata, se jima voz polomi; Mitrovčan pade pod sod, ki je 10 veder vina deržal, voznik ovehne pa na drugo stran vozá. Kmaló po tem so ju obadva spijoča našli; eniga v časnim, drugiga pa v večnim spanji.

(Smert po vžitih starih jetrenih klobasah). Na Bavarskim so 2. dan pretečeniga mesca en kovač, njegova žena in en šivar, ki je per kovaču v deli bil, stare jetrene klobase jedli. Hud strup, ki se v starih jetrenih in kervavih klobasah zaredí, je nar poprej kovača, in potem šivarja ob življenje pripravil, kovačica pa je tudi takó hudo zbolela, de so jo javalne smerti oteli. — Glejte bravci! de je res, kar smo vam že večkrat perpovedovali!

Slovenski oglednik. *)

1. list.

Stricu Jurju, metlárju v Rovtah.

Preljubi stric! v serce me je veselilo viditi, de si tudi Ti par petie za Novice poslal, in pokazal, de imate tudi Rovtarji glavo in sercé na pravim kraji, in de marsikteriga mestnjana in širokoustniga bahača osramite, ki vas zaničuje. Pa takó je svet vstvarjen in ne jez, ne Ti mu ne moreva pomagati, de je večidel — narobe svét. Ne maraj nič: Ti si pokazal, de so hribovci tudi umni ljudjé; zató Tebe izmed vsih družih povzdignem in Ti ta list pišem. Tode ne misli že, de si nehal Rovtar bití in de si že več ko Rovtar, če Ti pišem; metlár si in boš ostal, in ravno kér si metlár, Ti pišem: prvič de Te potolažim, drugič pa, de pameten odgovor od Tebe dobim na vprašanje, ktero na sklepu tega lista bereš.

Vem, de boš sterme gledal pri besedah „de Te potolažim“, pa kaj čem, reči Ti moram, de ste Ti in vsi tvoji bratje v nevarnosti ob svoj kosčik kruha priti, kteriga si s metlámi v potu svojiga obličja zaslužite. Zakaj de ste v nevarnosti, boš zdajci zvedel. — Glej ravno zdej pridem iz mesta, kjer sim imel opravke, ves oprášen kakor mlinar in prahú sit, de se ne morem odkašljati. „Bog se usmili, kje si bil, de si tak?“ me vpraša prijatelj. Rad bi mu bil odgovoril, pa kašelj mi ni pripustil. Jezil bi se bil, če bi se plačalo, nad vsako neumnostjo jezo spušati. Misli si mojo nadlogo. Pot me je peljala po mestu ravno za dvema ženskama iz predmestja; našopirjeni ste bile in košati, de si Rovtar ni vstani misliti kakó. To bi še nič ne djalo; ali krila ste imele takó dolge tudi, de si ga je vsaki ped dolgo po tleh vleklo, in kér je bil ravno silno velik prah, je bila za njima taka megla prahú, de tri pedi pred sabo nisim muhe razločil. Mislil sim si: ubogi Jurče! čimú se domá z metlámi ubijaš? Ljubljana jih ne potrebuje in jih ne bo potrebovala, dokler se bodo ženske takó nosile. — Vidim Te, dragi stricek, kakó metle v en kót, Novice v drugi kot mečeš, de Ti kaj taciga povedo; pa ne maraj nič, saj veš de je ženska nošnja današnji čas taka, kakor ženske misli, danes dolga, jutri pa kratka do kolén. Le pridí kmalo v Ljubljano z metlámi in stavim, tistih hišinj in kuhare, kterim si o Trijacihi svoje metle prodál, v njih dolzih novih krilih ne boš poznal več, in če drugič prideš tudi ne; verjemi mi de ne. Zakaj pobrale bodo vse, kar bo njih gospodinjam odpadlo; in to pride vse iz tega, kér hoče današnji dan vse gospá biti, in nej bo komaj mesec v

*) Dajali bomo od časa do časa liste temu enake v Novice, in mislimo, de bomo z njimi marsikterimu domorodcu vstregli, akoravno vemo, de nam bo ta ali uni zabavljivost očital. Mi pa ne bomo namena Novic nikoli prezérli, kteri je: učiti, podučiti, hvaliti vsaciga, komur hvala gré, in s kersansko ljubeznijo in rahljimi besedami grajati napénosti, in poboljšati, kar se poboljšati da — k pridu našiga naroda.

pokvarila, ga je omamila, de je omedlel. Ljudjé začno od vsih krajev prihajati, in tudi stari štepihar, oče perviga, prisopiha, ter hoče za sinam, de bi ga rešil. Gosposka pa prepové in nobenimu več v nevarnost ne da. Jeli so hudo sapo iz štepiha izpravljati; pa še drugi dan se jim ni dala pregnati. Možá, ki so ga do pol štepiha na vervi izpustili, so mogli na pol mertviga nazaj potegniti, mertva trupla pa z železnimi mački izvleči.

Vsa ta nesreča bi se ne bila pripetila, naj bi bil mlaji štepihar sapo z lučjo poskusil. Poprejško se v take zaperte duple gré, se mora prižgana luč naprej nēsti. Ako luč vgasne, tudi človek v tajisto ne smé.

(Dalje sledí.)

Stavljenje kóz ali osepenec je velika dobrota!

(Konec.)

Petdesetletne skušnje so nam pokazale, de dobrotljivi Bog ni veči telesne dobrote človeštvu podaril, kakor je stavljenje kóz, ki so lahka in nedolžna pa gotova pomoč zoper hudo kugo, ktera kjer koli se prikaže svoje grozovitne moči še dan današnj zgubila ni.

Z veseljem tedej nosijo po vsih deželah skerbne matere svoje otročice k zdravnikom, de jim koze stavijo in jih po ti poti hude nevarnosti obvarjejo. One komej čakajo, de spodlad pride, ki je navadni čas koze staviti.

Le malo je tacih ljudí, ki nočejo te velike dobrote spoznati, od kterih visoke časti vredni gospod opát Slomšek takóle pišejo: „Sovražnik človeške sreče zoper ta božji dar ljudí podpihuje, de pravijo, kakor de bi to delo kaj ne pomagalo. Drugi gučajo, kakor de bi zdej ljudjé zastran vpeljanih osepenec poprej mērli, kēr se truplo práv ne iztrebi. Vse to so prazne, neumne misli. Nekteri clo basajo, de se po stavljenih kozah sveti kerst zgubi in hudimu podpiše. Kaj taciga misliti ali ziniti je greh. To učijo krivi preroki neumne ljudí, kterim se za špeh in klobase sladkajo. Kdo se ne trese pred čudnimi kvantami, ki jih taki rakomavzarji zmislijo! Povejte mi, ali ni vse to satanovo seme? Tudi duhovni pastirji vam koze staviti priporočajo. Kdor pa cerkev ne posluša, ni kristjan, ampak hajd in očiten grešnik“.

Dobrota stavljenih kóz je že sploh takó spoznana, de jih že davnej po Avstrijskim, Marskim, Českim, Ogerskim i. t. d. tudi ovcam stavijo, ktere imajo tudi svoje lastne hude kozé. Slavni kmetovavec Heintel je prerajtal, de poprej, ko še ovcam niso kóz stavili, je vsako leto samó po avstrijskim cesarstvu okoli štirkratsto tavžent ovác pocepalo. Zdej pa je ta strašna kuga odvernjena, kjer je stavljenje kóz vpeljano. Lejte neizrečeno dobroto, ki je očitna ko svitlo sonce!

Če pametni ljudjé clo za zdravje svoje živine skerbé, kaj se bo človek branil, za svoje otroke skerbeti?! Nikdar ne. Starši, ki svojim otrokam koze staviti branijo, se pregrešijo ne le samó zoper cesarske postave, ampak tudi zoper Božjo zapoved, ki nam veva, za zdravje skerbeti.

Dobrota, ktero nam dobro stavljenje kozé ponujájo, obstojí v temle: 1) One obvarjejo človeka za več let ali včasih tudi za celo življenje kužne kozne bolezni; 2) če se primeri, de bi kdo kužne kozé nalezil, jim vzamejo navadno hudo moč in storijo, de jih človek lahko prestojí; 3) cela bolezin stavljenih kóz ostane le na rami in sicer zdravo otročé od stavljenih kóz le malo boleha, nektero pa clo nič; 4) v desetih dneh je vsa bolezin večidel pri kraji in rane se začnejo potem sušiti in celiti. — Nadjamo se, de bodo te besede vse starše prepričale neizrečeno velikih dobrot, ki jih je človeški narod zadobil od stavljenja kóz, in de bo vsaka mati hitéla, svojimu dedetu — če je zdravo — to dobroto nakloniti. — Drugo pot bomo še nekaj od tega povedali.

Dr. Bleiweis.

Velki letni zbor c. k. krajske kmetijske družbe.

(Konec.)

Sedaj je prišlo več kmetijskih reči na versto, ktere homo bolj na tanjko v posameznih razdelkih prihodnjic na znanje dali, namreč 1) razlaganje lanoreje in pripravljanja prediva po Vestfalski šegi v Adersbaški predivnici na Českim; 2) novo štajarsko škoporeznico; 3) razlaganje novih skušinj, ktere očitno kažejo, de je nar bolj práv, cel korún saditi; 4) novo napravo srenjskih ali soseskinih sadiš ali vertnih šol po celi Krajski deželi; 5) koristnost brane s kratkimi zobmi, kteri je váljar pritaknjen in s ktero se da veliko semena ohraniti brez de bi pridelek se kaj pomajšal; 6) poboljšanje slabiga vina, če se moštu pridene nekoliko iz koruna narejeniga cukra.

Gospod F. Terpinec, grajšak v Ljubljani, so zboru pokazali cvetečo ogersko ogeršico visociga plemena, ktera daja veliko olja, pa tudi čbelam posebno dobro pašo. Oni so jo lanjsko jesen mesca Kimovca na proseno sternišo sejali, perve dni velikiga travna letas je že v polnim cvetji in vedno polna čebel bila. Čebelarjem bi vtegnila ta ogeršica posebno vseč biti, zatorej so gosp. Terpinec obljubili, na koncu maliga serpana nekaj letašnjiga semena tistim kmetovavcam in čebelarjem podariti, ki bi ga hotli poskusiti.

Sreberne svetinje, ktere kmetijska družba vsako leto pridnim oskerbovavcam sadnih in murbnih dreves delí, so bile letas naslednjim kmetam podeljene: Tomažu Verniku, kmetu pri S. Andreji v Loški fari; Jožefu Dulerju iz Velkih Škerjanč v Novomeški komisii; Tomažu Jarcu iz Stranske vasi Dobravske fare, in Mihelu Sedušaku iz Tujne Mekinske komisije.

Potem so bili stroški in dohodki kmetijske družbe v pretečenim letu od gosp. Leskovica zbranim udam na znanje dani. — Gosp. Dr. Orel so bili zopet z enim glasom za odbornika c. k. kmetijske družbe za prihodnje tri leta poterjeni. Na novič je bilo 25 udov izvoljenih. —

S kratkim nagovorom so grof Lihtenberg današnji zbor sklenili.

Polšiške Toplice na Gorenskim.

Valvazor v 1. zvezku stran 148 pravi, de so bile Polšiške *) toplice zató opušene, kēr je na Gorenskim tolikanj dober in zdrav zrak, de ljudem kaj bolehati ne da, in kēr so Gorenci takó pridni delavci, de se od dela spoté, ter toplic kaj ne potrebujejo. Mí smo teh toplic gorkoto merili; lani 15. dan Rožniga cveta so po našim toplomeru (Reaumur) 18 stopnic gorkote imele, drugi studenci po okolici pa od 9-12 stopnic; letas 15. dan Sušca so pa imele 17 in pol, drugi studenci pa od 5-10 stopnic.

Polšiške toplice so sicer v gerdim kraji (grapi) in zdej kaj nečedne, kēr ženske posebno pozimi v nje prat hodijo, in jih nihče ne snaži. Vender, kēr od vélike ceste na Gobovcu **) (Schwammberg) ali od Podbrezja (Birkendorf) kaj čez eno dobro uro niso, naj bi jih po perložnosti gospodje, ki imajo v ti reči potrebno učenost in orodje (cev), po kemijsko razkrojili in ločili, in potlej svoje misli, če in za ktere bolezni se jim zdravljive zdé, na znanje dali. Morebiti de se sčasama kaki dobrotniki najdejo, kteri bi jih popravili — ali veliko več na novo postavili; zakaj če bi tudi svojih potroškov koj práv debelo povernjenih ne imeli, bodo vender dve

*) Polšica je vas v Ovsiški fari od Krajnja, Teržiča in Radolce debeli dve uri.

**) Od Gobovca do Podnarta se da po komesijski cesti z vsakim vozam in z vsako še toliko kočijo peljati.